

מתיחות גוברת בין ארצות הברית לאיראן במפרץ - משמעויות והשלכות

סימה שיין ודניס סיטרינוביץ | 13 באוגוסט, 2023 | גיליון 1751

שני תהליכים מקבילים וסותרים מתנהלים בימים אלה בין איראן לארצות הברית. בתיווך קטר ועומאן הגיעו הצדדים להסכם חילופי אסירים תמורת הפשרה של כ-10 מיליארד דולר, שיופקדו בבנק קטרי לשימושים הומניטריים של איראן, ובמקביל ארצות הברית תגברה משמעותית את כוחותיה במיצרי הורמוז וסביבתם ונמצאים שם ספינות ואלפי כוחות מארינס, כמו גם מטוסי תקיפה ובכללם נושאי פצצות חודרות בונקרים. איראן מצידה מציגה יכולות של טילים חדשים, משגרת איומים מרומזים כלפי מדינות המפרץ ועל פי מקורות אמריקאים, איראן ורוסיה מעודדות במשותף תקיפות של מיליציות שיעיות בסוריה במטרה להביא ליציאת הכוחות האמריקאים משטח המדינה. ברקע מתקדמת תכנית הגרעין האיראנית, גם אם יתכן שהצדדים הסכימו על אודות בלימה מסוימת של רמות העשרת האורניום על ידי איראן, ובאוקטובר צפויה הסרת כל המגבלות על רכישת ציוד לטיילים ומכירתו מאיראן ולאיראן.

בשבועות האחרונים גברה מאד המתיחות במפרץ, הניכרת מזה כמה חודשים, בין איראן לארצות הברית. הממשל האמריקאי אימץ נחישות יתר נגד הברחות הנפט של איראן, אשר הצליחה להגיע בחודשים האחרונים לייצוא של כ-1.3 מיליון חביות ליום תוך עקיפה בוטה של הסנקציות המוטלות עליה. במסגרת מאמץ זה עצרו אוניות הצי החמישי מספר מכליות שנחשדו כחלק ממערך ההברחות האיראני. בתגובה לפעולות אלו ובניסיון להרתיע את ארצות הברית מלעצור מכליות נוספות, עצרו האיראנים מספר מכליות והאשימו אותן באי-ציות לחוקי השייט הבינלאומי.

התפתחויות אלה הן חלק מהתמודדות אמריקאית נמשכת עם ההתנהלות האיראנית במפרץ, שבמסגרתה הוקמה קואליציה בת 11 מדינות בהובלה אמריקאית במטרה להגן על הסחר והספנות באזור זה. בצעד הפגנתי של שיתוף פעולה עברה במאי במיצרי הורמוז אוניית קרב אמריקאית ועליה מפקד הצי החמישי האמריקאי ומקביליו הצרפתי והבריטי. קודם לכן, באפריל, הודיע הפנטגון כי למפרץ שוגרה צוללת גרעינית, במסר פומבי שנועד להבהיר לטהראן שושינגטון ערוכה לתגובה אם ייפגע חופש השיט במפרץ או ייפגעו אמריקאים בסוריה ועיראק.

כחלק מתגבור נוסף שעליו החליט הממשל האמריקאי, בדרכן למפרץ נמצאות ספינת התקיפה האמפיבית USS Bataan וספינת הנחיתה USS Carter Hall, כשעליהן אלפי כוחות מארינס. לאזור אף הועברו מטוסי F-16 ו-F-35. על פי דיווח של סוכנות AP, הצבא האמריקאי שוקל אפשרות לנקוט עוד צעד חריג - להציב חיילים חמושים על מכליות ואוניות סוחר אזוריות

השטות במימי המפרץ כדי למנוע השתלטות של כוחות איראנים עליהן. החלטה לעשות כן, שכמוה לא נקטה וושינגטון במשך עשרות בשנים, תהיה מותנית בהסכמת המדינה שתחת הדגל שלה מפליגה הספינה, כמו גם של מדינת האזרחות של בעליה. מורכבות זו תמנע אולי את מימוש הרעיון, אבל הממשל הבהיר באמצעות דוברים שונים את נחישותו להבטיח מעבר חופשי במיצרים ובסביבתם. פגישה שנערכה לאחרונה בין מפקד הכוחות הימיים של הצי החמישי האמריקאי לבין מזכ"ל המועצה לשיתוף פעולה של מדינות המפרץ עסקה ככל הנראה גם בסוגיה זו.

כמענה למהלכים אמריקאים אלו קיים חיל הים של משמרות המהפכה תרגיל פתע בשלושת האיים, שלגביהם נמשך הוויכוח בין איראן לאיחוד האמירויות, ובו נטלו חלק יחידות מבצעיות על ספינות חמושות בטילים, כטב"מים, ואמצעים אלקטרוניים שונים. איראן אף פרסמה כי בתרגיל נחשפו שני סוגי טילים חדשים – טיל שיוט "קאדיר" וטיל בליסטי "פאתח 360", שלטענת האיראנים מצוידים ביכולות של בינה מלאכותית. לצעדים אלה, שנועדו להעביר לווינגטון מסר מאיים, נלווה גם ניסיון לתקוע טריז בין ארצות הברית לבין מדינות המפרץ כשלעברן שוגרו אמירות שלפיהן הצדדים באזור יכולים לנהל את האינטרסים שלהם בלי מעורבות גורמים זרים. המדינות האמריקאיות במפרץ מקבלת משנה חשיבות בטהראן נוכח הדיאלוג הנמשך בין ארצות הברית לערב הסעודית על אודות הסכם הגנה אפשרי ביניהן, הדרישה הסעודית מהממשל כי יורשה לה לקיים בשטח המדינה מעגל דלק גרעיני, וכן אפשרות הנורמליזציה עם ישראל. לגבי אפשרות זו כבר הצהירה איראן כי כינון יחסים בין ישראל לערב הסעודית לא יתרום ליציבות ולביטחון במפרץ – רמז ברור למורת רוח ולאיום על ריאד.

המפרץ איננו מוקד המתיחות היחיד בין ארצות הברית לבין איראן באזור המזרח התיכון. גם בסוריה הצדדים נמצאים על סיפו של עימות אפשרי. לאחרונה טענו בכירים אמריקאים כי איראן פועלת בשיתוף פעולה עם רוסיה ובהתאם לתוכנית סדורה, שמטרתה להביא להוצאת הכוחות האמריקאים מסוריה. במסגרת זו גברו החיכוכים בין המיליציות השיעיות הפועלות בסוריה לבין הכוחות האמריקאים הממוקמים באזור אל-תאנף. באחת התקיפות, שבוצעה באפריל באמצעות כטב"מ תוקף, נהרג עובד חברה אזרחית אמריקאית וחמישה חיילים נפצעו. בתגובה האמריקאית כנגד כוחות מיליציה פרו-איראניים בסוריה נהרגו גם איראנים. בהמשך, בהחלטה דרמטית ראשונה מסוגה, החליט הפנטגון לשלוח לאזור טייסת של מטוסי A-10 חמושים בפצצות חודרות בונקרים מסוג GBU-39/B bombs. מפקד הכוחות האוויריים של פיקוד המרכז האמריקאי (CENTCOM) הבהיר כי מדובר בעלייה של חמישים אחוזים במספר מטוסי התקיפה של ארצות הברית באזור.

המתיחות בין ארצות הברית לאיראן גוברת במקביל למאמצים שחודשו בחודשים האחרונים, בעיקר בתיווך עומאן וקטר, לחדש הידברות בין המדינות הן בסוגית חילוף אסירים והן בסוגית הגרעין. לאחר שנה של קיפאון, מאז הופסקו השיחות באוגוסט 2022, הצביעו דיווחים שונים על התקרבות בין הצדדים. ואכן, בימים אלה נמסר על אודות הסכמה לחילופי אסירים משני

הצדדים כשבתמורה הסכימה וושינגטון להפשיר כספים כלואים איראניים בדרום-קוריאה. זאת, בהמשך לאלה שהופשרו לאחרונה מעיראק בסך כ-10 מיליארד דולר שוושינגטון גורסת כי יופנו לצרכים הומניטריים בלבד. בדיונים הנמשכים בסוגיית הגרעין לא דווח על הסכמה, אולם רמזים שהודלפו מצביעים על אפשרות להסכמות שיכללו התחייבות איראנית לא להעשיר אורניום מעל ל-60 אחוזים וייתכן אף לא לצבור כמויות נוספות ברמת העשרה זו, הגם שמבלי להסיג לאחר את מה שהושג עד כה. דוח סבא"א, האמור להתפרסם בסוף אוגוסט לקראת פורום הנגידים שיתכנס בספטמבר, יבהיר את התמונה בנושא זה.

המשך המשא ומתן בסוגיית הגרעין באמצעות מתווכים לצד ההסלמה האזורית, ייצרה מצב ייחודי שבמסגרתו שני הצדדים מנסים לבדל את השיח בין הנושאים האלה. עם זאת, גם אם הצדדים יגיעו להבנות זמניות כלשהן, יכולתם לשמר אותן ובעיקר למנף אותן כפלטפורמה לקידום הבנות נרחבות יותר, הינה נמוכה ביותר.

ואשר לישראל, שוב הומחש כי יכולת ההשפעה הישראלית על קיומו או א-קיומו של משא ומתן בסוגיית הגרעין ובסוגיות אחרות, הינה נמוכה ביותר. אולם, העובדה שלא מעט מהעיסוק הבינלאומי בהקשר האיראני מתמקד כיום בסוגיות הכוללות את הסיוע האיראני לרוסיה במלחמה באוקראינה, ההתגרות בסחר החופשי בנתיבי השיט במפרץ והעימותים הספורדיים בסוריה, מאפשרת לישראל להמחיש טוב יותר את הסכנה שמציבה הפעילות האיראנית ליציבות הבינלאומית. בעת הזו, ובעיקר לקראת תפוגת האיסורים (על פי החלטת מועבי"ט 2231) באוקטובר הקרוב בקשר לפעילות איראן בתחום הטילים ולגבי מכירת אמל"ח וקנייתו, רצוי שישראל תשקיע מאמצים לשכנע מדינות במחנה המערבי להבטיח את המשך הסנקציות על חברות ואישים איראניים, וכמובן על מכירות הקשורות לטילים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט